

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1584>

Volume 6 Issue 6, p. 403-420, June 2013

VEZİRKÖPRÜ İLÇESİNİN İDARİ COĞRAFYA ANALİZİ* *ADMINISTRATIVE GEOGRAPHY ANALYSIS OF VEZİRKÖPRÜ TOWN*

Yrd. Doç. Dr. Asım ÇOBAN

Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

Abstract

Vezirköprü whose history goes back to Hittite period (2000 B.C-700 B.C.) and situated in the Middle Blacksea Region is a town of Samsun. Vezirköprü, situated in the south part of the Isfendiyar mountains which lies through the east, is surrounded by Alaçam and Durağan in the North, Bafra in the northeast, Havza in the east, Osmançık in the southwest and Saraydüzü in the west.

Vezirköprü, which is the town of a noble family in the Ottoman Period with the name 'Köprülüler', has a population of 102.212 in the 2012 population census where 28.807 of the people live in the town center. Vezirköprü has the largest proportion with 1.713 km² within Samsun city with 9.475km². It has the most village in Turkey with 139 administrative units.

Up to 2007, the population in the villages increased continuously whereas the population decreased in the town center. After 2007, the population decreased in the villages while increased in the town center. The medrese education system in Vezirköprü was very strong and old in 1884 with eight primary schools whose educations based on religious subjects. This education system based on religious beliefs still exists in the villages and it helps the people have large families.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

Key Words: Vezirköprü, Population, Administrative Geography, village settlement.

Öz

Kuruluş tarihi Hitit'lere (M.Ö. 2000 – M.Ö. 700) kadar uzanan Vezirköprü ilçesi, Samsun iline bağlı olup, Orta Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. İsfendiyar dağlarının doğuya doğru uzanan kesiminin güneyinde yer alan Vezirköprü ilçesi kuzeyden Alaçam ve Sinop'un Durağan ilçesi, kuzeydoğudan Bafra, doğudan Havza, güneybatıdan Çorum'un Osmancık ve batıdan da Sinop'un Saraydüzü ilçeleriyle çevrilidir.

Osmanlılar döneminde bir devre damgasını vuran "Köprülüler" hanedanının memleketi olan Vezirköprü ilçesinin 2012 yılı değerleriyle toplam nüfusu, 28.807 si şehir merkezinde olmak kaydıyla 102.212 dir. Karadeniz Bölgesinin % 7,7 sine sahip olan Samsun ilinin alanı 9.475 km² olup, en dar alana sahip Atakum ilçesi 35 km², en geniş alana sahip olan ilçesi de 1.713 km² ile Vezirköprü'dür. Türkiye'de en fazla köy yerleşmesine sahip olan Vezirköprü ilçesinde bir ilçe merkezi ve iki belde olmak üzere üç kentsel idari alan ve üç bucak bünyesinde toplanmış 139 köy idari alanı bulunmaktadır.

2007 yılına kadar köy nüfusu sürekli artmakta olan Vezirköprü ilçesinin, ilçe merkezi nüfusu da giderek azalma eğilimi göstermiştir. 2007 den sonra ise köy nüfusu azalma sürecine girerken, ilçe merkezinin nüfusunda artış gözlenmektedir. Medrese eğitimi alt yapısı oldukça eski ve sağlam olan Vezirköprü'de 1884 yılında yetmiş sekiz adet Müslüman sıbyan mektebi bulunduğu kayıtlarda yer almaktadır. İnanca dayalı köklü eğitim, ilçenin köylerinde halen geniş aile tipinin yaygın olarak yaşatılmasını beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vezirköprü, nüfus, idari coğrafya, köy yerleşmesi.

Giriş:

İdari coğrafya özellikleri bakımından incelemeye aldığımız Vezirköprü ilçesi, Samsun iline bağlı olup, 9.475 km² olan il yüzölçümünün 1.713 km² lik kısmını kaplar. Alan genişliği bakımından Samsun'un bu en büyük ilçesine bağlı 139 köy yerleşmesi ve 3 belde bulunmaktadır. Türkiye'nin en fazla köy sayısına sahip ilçesi olan Vezirköprü, eski bir yerleşme olmasına ve Osmanlı Tarihinin bir devresine damgasını vuracak devlet adamları yetiştirmiş olmasına rağmen, beklenen gelişmeyi gösterememiş şehir yerleşmelerimizden birisidir.

2012 yılı değerleriyle ilçe merkezi nüfusu 28.807 olan Vezirköprü ilçesi tam bir tarım şehri özelliklerine sahiptir. 139 köy yerleşmesine sahip olan Vezirköprü ilçesinde ilçe belediyesi, Narlısaray ve Göl beldelerinde ise belde belediyeleri, belediye hizmeti vermeye çalışmaktadır.

1. Vezirköprü İlçesinin Coğrafi Konumu, Sınırları ve Başlıca Coğrafi Özellikleri

Vezirköprü ilçesi, Orta Karadeniz Bölümünde yer alan Samsun iline bağlı olup, Batı Karadeniz Dağlarının doğuya doğru uzanan kesiminin Aşağı Kızılırmak vadisi çevresine rastlayan kıyı ardında yer almaktadır. Vezirköprü ilçesi, 35° 01' - 35° 48' doğu boylamları ile 41° 00' - 41° 19' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Denize kuş uçuşu uzaklığı 55 km olan Vezirköprü ilçesi, Samsun il merkezine 115 km uzaklıktadır.

Yüzölçümü 1713 km² olan Vezirköprü ilçesi Samsun ili toplam arazisinin (9475 km²) % 18 ini oluşturmaktadır. Samsun il merkezinin güneybatısında yer alan Vezirköprü ilçesi, batıdan Sinop'un Boyabat ve Çorum'un Osmancık ilçeleri, doğudan Havza, kuzeyden Bafra ve Alaçam, güneyden ise Merzifon ve Gümüşhacıköy ilçeleriyle çevrilidir (Harita: 1).

Harita: 1 Vezirköprü ilçesinin yeri

Jeolojik bir ünite görünümüne sahip olan Vezirköprü ilçesi, çevreden merkeze doğru en dışta yer alan Paleozoik yaşlı formasyonlar ile üst kretase ve alt jura yaşlı kireçtaşları; daha alçak kesimlerde Neojen formasyonları ve Kuaterner depolarıyla büyük bir kısmı boşaltılmış Neojen havzası görünümündedir. Temelinde Paleozoik yaşlı metamorfik serilere sahip olan Vezirköprü havzasının tabanında Neojen yaşlı formasyonlar hâkim durumdadır. Bu formasyonlar, bir önceki formasyonlar üzerine

diskordans olarak oturmaktadır. Havzanın en genç oluşumları ise Kuaterner yaşlı alüvyal dolgulardır.

Etrafı yüksek alanlarla çevrili olan Vezirköprü ilçesi, jeomorfolojik bakımdan iki farklı bölümden meydana gelmektedir. Denizden yükseltisi 330 m olan Vezirköprü ilçesinin kuzeyini, Kızılırmak'ın her iki tarafında yay şeklinde uzanan Kuzey Anadolu Dağlarının bu ilk sırasını batıda Küre (İsfendiyar), doğuda ise Canik Dağlarından oluşan kütleler meydana getirir. İlçenin kuzeyinde yer alan ve kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda uzanan bu dağlık sahada Dedem Tepesi (1162 m), Hamurcu Tepesi (1111 m), Yund Dağı (1194 m) ve Sıralı dağ (1162 m) zirveleri bulunur. Yükseltileri 1000 m nin altına düşmeyen bu kütle aynı zamanda Vezirköprü ilçesini, kuzeyden komşu olduğu Bafra'dan da ayırmaktadır.

Vezirköprü depresyonunu güneyden çevreleyen kütleler ise Tavşan Dağı ve onun batıya doğru uzantısı durumundaki Dip Dağıdır. Kabaca kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda uzanan ve en yüksek zirvesi 1900 m olan Tavşan Dağı, Vezirköprü ile Merzifon'u birbirinden ayıran doğal bir sınırdır. Tavşan Dağının batısını oluşturan Dip Dağında yükselti 1479 m, Kunduz Dağında ise yükselti 1791 m dir. Ovanın batı tarafını ise Asarcık tepe (1092 m), Gölünkaşı tepesi (933 m), Küresırtı tepe (1049 m), Eğrikale tepesi (1082 m) ve Çaltı Kayası tepe (680 m), den oluşan akarsularla parçalanmış, arızalı ve yer yer de faylarla desteklenen bir topografya meydana getirmektedir.

Vezirköprü ilçesinde geçici ve devamlı su taşıyan irili ufaklı çok sayıda akarsu bulunmaktadır. Sahanın önemli akarsuları İstavloz çayı, Esenli çayı, Uluçay, Kürtler çayı ve Göl çayıdır. Tavşan dağından doğan ve Duruçay köyünden itibaren yatağını genişleten ve Kale-Kuşçular köyüne kadar Kuyma deresi olarak bilinen akarsu, Köprübaşı mevkiinde Bakırçay ile birleşerek İstavroz adını alır. Varadoy boğazından geçip Kayalı boğazı önlerinde Esenli ve Uluçay ile birleşen İstavloz çayı, Akçay vasıtasıyla sularını Altınkaya baraj gölüne boşaltır. Vezirköprü ilçesinin en geniş havzasına sahip olan ve her zaman su taşıyan tek akarsu da İstavloz çayıdır.

Vezirköprü ilçesinin iklimi Karadeniz iklimiyle, İç Anadolu karasal tipi arasında geçiş iklimidir. Kışlar fazla soğuk geçmediği gibi, kıyı boyları kadar ılık da değildir. İlçenin en soğuk ay olan ocak ayı sıcaklık ortalaması 2.5° C dir. En sıcak ay ise ağustos ayı olup, ortalama sıcaklık değeri 22.3° C dir. Kasım ve Mart ayları arasında ortalama sıcaklıklar 10° C nin altında seyreder ve kış mevsiminin süresi 5 ay kadardır. Bu süre kıyı boyunda 4 ay kadardır. Dolayısıyla Vezirköprü ilçesinin iklimi kışları soğuk-yağışlı, yazları ise sıcak ve kurak geçen bir iklim tipidir.

Etrafı Kuzey Anadolu Dağlarıyla çevrilmiş bir çanak durumunda olan Vezirköprü ilçesi, 1000 ila 2000m yükseklikteki genelde ormanlarla kaplı dağlarla çevrilidir. Orta Karadeniz Bölümünde yer almasına rağmen Karadeniz ile ilçe merkezi arasında yer alan yüksek dağların denizden gelen ılık havayı kesmesi ile kışlar oldukça soğuk ve sert geçer. Kışın poyraz ve karayel, yazın ise lodos ve kible rüzgârlarının

etkisi altında kalmaktadır (Yiğit, 2003: 203). Ancak Yiğit'in ifade ettiği gibi Vezirköprü'de kışlar çok soğuk ve sert değildir.

Vezirköprü ilçesi kıyı kesimleri kadar yağış almamaktadır. Samsun'un yıllık yağış miktarı 735 mm iken, Vezirköprü'de yıllık yağış miktarı 527 mm dir. Kenar dağlarının gerisinde kalmasına bağlı olarak yağışlar azalırken, denizden uzaklaşma ve yükseltinin artmasına bağlı olarak da kar yağışlı gün sayısı artar. Kar yağışlı günlerin en fazla olduğu ay, ortalama 3.2 gün ile ocak ayıdır (DMİGM verileri).

İlçe arazisinde yaklaşık 40.000 hektar saha kaplayan ormanların yanında, özellikle yükseltinin 400 m yi bulduğu kesimlere kadar olan alanlarda maki türleri doğal bitki varlığı olarak dikkati çeker. Vezirköprü ovasını güneyden çevreleyen Tavşan Dağlarının kuzey yüzlerinde kayın, meşe ve gürgen gibi yayvan yapraklı türlerle; karaçam, sarıçam ve göknar gibi iğne yapraklılardan meydana gelen ormanlar geniş yer tutar. İlçe merkezinin batısında doğu-batı doğrultulu uzanan Kunduz Dağında ise ormanı daha çok iğne yapraklılar (karaçam, sarıçam) oluşturmaktadır. İlçenin özellikle güneye bakan yamaçlarında ise kızılçam ve akçakesme, defne, funda gibi maki türleri bulunmaktadır.

İlçenin iklimi tahıl tarımı için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Köy yerleşmesinin sayıca fazlalığı, ilçe yüzölçümünün genişliği ve köylerde nüfus kaybının çok hızlı olmaması gibi sebeplere bağlı olarak Vezirköprü, ülkemizin önemli tarım merkezlerinden birisidir.

İdari Coğrafya Özellikleri

Samsun ili 9.475 km² lik yüzölçümüyle Karadeniz Bölgesinin % 7.7 sini kaplar. İlin en geniş alana sahip olan ilçesi 1713 km² ile inceleme sahamız olan Vezirköprü ilçesidir. İlin en küçük alana sahip olan ilçesi ise 35 km² ile Atakum'dur (Tablo:1). Arazi büyüklüğü bakımından Samsun'un en büyük ilçesi olan Vezirköprü, en küçük ilçesi olan Atakum'dan yaklaşık 49 kat daha büyüktür. İlçe yüzölçümleri arasında önemli farklılıkların olmasında ilin arazi yapısının engebeli olmasının yanında, ilçelerin idari kuruluş yıllarının da farklı zamanlarda gerçekleşmesinin de önemli rolü vardır.

İLÇE ADI	KURULUŞ YILI	YÜZÖLÇÜMÜ (KM ²)	NÜFUSU	NÜFUS YOĞ. (KM ² /KİŞİ).
Alaçam	1944	632	28.315	45
Asarcık	1987	180	18.215	101
Atakum*	2008	35	139.730	3992
Ayvacak	1990	522	22.623	43
Bafra	1868	1413	143.366	101
Canik*	2008	215	92.201	429
Çarşamba	1925	708	136.802	193
Havza	1882	793	43.520	55

İlkadım*	2008	152	312.332	2054
Kavak	1934	653	20.312	31
Ladik	1925	575	17.274	30
Ondokuzmayıs	1988	362	24.288	67
Salıpazarı	1973	453	19.379	43
Tekkeköy*	1988	241	48.997	203
Terme	1925	678	73.094	108
Vezirköprü	1925	1713	102.212	60
Yakakent	1991	150	9.062	60
Toplam	-	9.475	1.251.702	136

*Büyükşehir ilçeleridir.

Tablo:1 Samsun İli İlçe Yüzölçümleri, Nüfus ve Nüfus Yoğunlukları.

2012 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Samsun ilinin toplam nüfusu 1.251.702 dir. 312.332 kişilik nüfusuyla en kalabalık olan ilçe, Büyükşehir sınırları içerisinde kalan ve Samsun merkezini oluşturan İlkadım ilçesidir. Büyükşehir sınırları dışında kalan ilçelerden nüfusu en kalabalık olanı 143.366 kişiyle Bafra olup, Bafra'yı 136.802 kişi ile Çarşamba takip eder. Çalışmamızın konusunu oluşturan Vezirköprü ilçesi ise 102.212 kişilik nüfusuyla 3. sırada yer alır. Merkez dışında kalan ilçelerden en az nüfuslu olanı 9.062 lik nüfusuyla Yakakent ilçesidir.

Samsun ilinin ortalama nüfus yoğunluğu km² ye 136 kişidir. İlçelere göre nüfus yoğunluğu bakımından merkez ilçelerde yoğunluk değeri oldukça yüksektir. Yoğunluğun en yüksek olduğu ilçe km² ye 3.992 ile Atakum'dur. 2012 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre km² ye 98 kişi olan Türkiye nüfus yoğunluğundan daha yüksek yoğunluğa sahip ilçeler Atakum, İlkadım, Canik, Çarşamba, Bafra, Asarcık, Tekkeköy ve Terme'dir. Samsun ilinin diğer ilçelerinde yoğunluk değeri Türkiye ortalamasının altındadır. Araştırma konusu olan Vezirköprü ilçesinde yoğunluk değeri ise km² ye 60 kişidir.

2012 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Vezirköprü ilçe merkezinin nüfusu 28.807, toplam köy nüfusu ise 73.405 dir.

Köyün adı:	İlçe merkezine uzaklığı km.	İl merkezine uzaklığı km.	Erkek Nüfus (2012)	Kadın Nüfus (2012)	Toplam Nüfus (2012)
Adatepe	4	119	678	705	1383
Ağcaalan	16	131	22	19	41
Ağcayazı	17	132	24	29	53
Ahmetbaba	23	138	294	314	608
Akören	4	123	434	483	917
Alanbaşı	12	127	22	19	41
Alancık	32	147	11	13	24
Alanköy	33	152	336	347	683
Alanşeyhi	36	151	618	621	1239
Altınkaya	28	143	160	179	339
Arıca	7	121	357	390	747
Avdan	8	124	313	349	662

Aydınlı	9	124	127	137	264
Aydoğdu	13	123	242	255	497
Ayvalı	10	125	123	133	256
Bahçekonak	10	125	599	626	1225
Bahçesaray	43	158	123	130	253
Bakla	24	139	234	250	484
Başalan	12	128	182	190	372
Başfakı	10	125	22	24	46
Bayramköy	15	100	190	227	417
Bektaş	9	124	9	13	22
Belalan	50	163	163	193	356
BEŞPINAR*	27	142	688	686	1374
Boğaköy	5	120	258	268	526
Boğazkoru	15	130	93	119	212
Boruk	18	133	506	482	988
Burhaniye	15	130	36	39	75
Büyükkale	18	133	212	222	434
Çakırtaş	1	119	227	230	457
Çalköy	3	118	221	223	444
Çalman	14	129	94	106	200
Çaltı	52	165	165	164	329
Çamlıca	6	121	157	150	307
Çamlıkonak	9	124	65	70	135
Cebeli	15	130	245	251	496
Çekalan	13	128	334	331	665
Çekmeden	7	122	129	160	289
Çeltek	19	124	168	185	353
Çorakdere	41	156	242	263	505
Danabaş	16	131	55	76	131
Darıçay	74	184	113	116	229
Darıçalı	84	199	110	131	241
Devalan	28	143	420	432	852
Doyran	3	118	210	219	429
Duruçay	23	138	30	32	62
Elaldı	17	132	370	393	763
Elbeyi	8	123	113	116	229
Elmalı	18	133	51	42	93
Esen	12	128	354	368	722
Esentepe	37	152	116	123	239
Esenyurt	7	126	82	105	187
GÖL (B)	30	150	1029	1050	2079
Göllüalan	18	133	219	233	452
Gömlekhisar	10	125	305	282	587
Güder	14	129	170	171	341
Güldere	12	127	111	131	242
Habıpfakı	28	143	830	852	1682
Hacılı	9	124	148	162	310
Halilbaba	19	134	148	162	310
Halkahavlı	15	130	150	144	294
Hayranlı	9	124	199	216	415
İmircik	19	134	121	139	260

İncesu	14	129	663	731	1394
İnkaya	13	128	310	318	628
Kabalı	17	132	416	440	856
Kadıçayırı	18	126	14	19	33
Kadıoğlu	40	152	114	119	233
Kapaklı	7	123	233	214	447
Kapaklıçeşme	22	137	66	69	135
Kaplancık	19	134	169	158	327
Karabük	11	126	31	38	69
Karacaören	7	122	113	109	222
Karadoruk	23	135	143	152	295
Karaköy	38	153	348	341	689
Karanar	27	142	205	229	434
Karapınar	4	119	168	170	338
Karkucak	4	119	493	540	1033
Karlı	11	126	148	157	305
Kavakpınarı	5	121	15	17	32
Kılıçgüney	16	131	200	200	400
Kıranalan	33	148	540	534	1074
Kıratbükü	16	131	83	79	162
Kırma	19	134	202	217	419
Kızılcakoru	18	131	116	115	231
Kızılcaören	7	109	199	179	378
Kızılkeş	61	176	123	150	273
Kocakaya	55	172	182	186	368
KÖPRÜBAŞI*	13	102	66	75	141
Kovalı	11	126	208	273	481
Küçükale	15	130	43	63	106
Kületek	11	126	22	29	51
Kumral	40	155	392	396	788
Kuruçay	20	135	382	378	760
Kuşcular	13	128	182	200	382
Kuyaş	6	121	73	88	161
Kuyumcular	23	138	253	282	535
Mahmatlı	6	121	133	152	285
Melikli	12	127	43	83	126
Meşeli	9	105	351	357	708
MEZRAA*	35	145	370	357	727
NARLISARA Y(B)	20	135	893	948	1841
Ortaköy	9	124	105	122	227
Oruç	2	117	188	203	391
Ovacık	10	125	176	202	378
Oymağaç	6	124	864	853	1717
Öğürlü	35	150	1151	1207	2358
Örencik	10	125	230	208	438
Özyürek	22	137	49	49	98
Paşaköy	9	124	321	335	656
Pazarcı	7	105	98	92	190
Samukalan	18	133	261	267	528
Samur	12	127	111	134	245
Saraycık	29	144	384	386	770
Sarıalan	28	143	614	698	1312
Sarıdibek	42	152	1349	1495	2844
Sarıyar	7	122	102	102	204

Sırbaşmak	34	149	409	455	864
Sofular	37	152	271	317	588
Soğucak	23	142	144	143	287
Susuz	52	163	372	378	750
Şentepe	33	147	187	199	386
Tahtaköprü	46	161	1084	1087	2171
Taşlıyük	10	125	236	230	466
Tatar kale	14	129	71	82	153
Teberük	7	122	188	191	379
Tekkekıranı	13	130	107	107	214
Tepeören	13	128	594	634	1228
Türkmen	15	130	402	410	812
Yağcı	7	121	415	448	863
Yağınözü	7	121	640	708	1348
Yarbaşı	17	104	7	7	14
Yeniçelik	16	128	216	232	448
Yenidüzce	35	152	231	248	479
Yeşiltepe	15	127	112	133	245
Yolpınar	35	135	126	135	261
Yukarınarlı	19	134	522	431	953
Yurtdağı	10	125	70	76	146
Yürükçal	8	123	116	144	260

Tablo: 2 Vezirköprü İlçesine Bağlı Köylerin İl ve İlçe Merkezine Uzaklıkları ve Nüfus Miktarları.

(B) Belde yerleşmeleri

* Bucak merkezleri

Kaynak: TÜİK 2012 ADNKS Verileri.

Vezirköprü ilçesinin idari coğrafya özelliklerinin daha ayrıntılı bir biçimde ortaya konulabilmesi için idari birimlerin fonksiyonları dikkate alınarak “köy idari alanları” ve “kentsel idari alanlar” şeklinde ele alınarak incelenmesi daha uygun görülmüştür. Vezirköprü ilçesinin 3 bucak yapılanması altında 139 adet köy yerleşmesi, birisi ilçe merkezi ve 2 belde olmak üzere de 3 şehir yerleşmesi bulunmaktadır.

A) Köy İdari Alanları

Cumhuriyetin kuruluşunu takiben 18-03-1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu ile nüfusu 2000 in altında olan yerleşim alanları köy olarak kabul edilmiştir. Türkiye idari bölünüş yapılanması içerisinde en alt basamağı meydana getiren, muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilen idari yapılanmalar köy olarak değerlendirilmiştir. Özçağlar’a göre ise köy, “ belirli bir idari sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, hammadde üretimi (tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, toplayıcılık) ve evsel sanayi

ile ilgili faaliyetlerin egemen olduğu ülkemizin kırsal kesimini oluşturan en küçük idari sahaları" dır (Özçağlar, 2005:6).

1924 yılında çıkarılan 442 sayılı köy kanununa göre nüfusu 2000 e kadar olan yerleşmeler köy kabul edilirken, 24 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5272 sayılı yeni Belediyeler Kanununun 4. maddesi gereği 5000 ve üzerinde nüfus barındıran yerleşmelerde belediye kurulabilecektir hükmü getirilmiştir (Özçağlar, 2005:6). Bir yerleşim yerinin idari mekanizmada yerinin belirlenmesinde nüfus yanında birçok sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel kriterlere de bakılması uygun olacaktır. Bir yere köy, kasaba, şehir diyebilmek için nüfus kriteri tek başına yeterli bir kriter değildir. Köy idari alanı sadece yerleşmenin bulunduğu alanı değil, köy sınırları içerisinde kalan çayı, merası, ormanı, tarım alanı gibi çeşitli ekonomik faaliyet alanlarını da içermekte olup, köy muhtarı ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilen ve bir ilçeye bağlı en küçük idari üniteyi oluşturmaktadır (Koday ve Erhan, 2010: 7).

Vezirköprü ilçesinin 139 adet köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bu köy sayısı ile Vezirköprü, Türkiye'de en fazla köy yerleşmesine sahip ilçe durumundadır. Vezirköprü'nün köyleri 3 bucak (Beşpınar, Köprübaşı, Mezra) bünyesinde toplanmıştır. İlçenin köylerinde yaşayan toplam nüfus 2012 verilerine göre 73.405 kişidir. Vezirköprü ilçesinde 2007 yılından itibaren köy nüfusu gerilemeye, ilçe merkezinin nüfusu ise artmaya başlamıştır (Tablo:3). İlçe merkezindeki nüfus artışı, köylerin toplam nüfus kaybından daha düşük oranda

Yerleşim yeri	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İlçe Merkezi	25.852	25.894	26.724	27.234	27.987	28.807
Köyler	82.016	80.686	79.166	78.213	76.330	73.405
Toplam	107.868	106.580	105.890	105.447	104.317	102.212

Tablo: 3 Vezirköprü İlçe Merkezi ve Köylerde Nüfus Değerleri

gerçekleşmektedir. Bu durumda köylerden gerçekleşen göçlerin sadece bir kısmı ilçe merkezine yönelik olarak gerçekleşirken, göçlerin çoğunluğu ilçe dışına yöneliktir.

Vezirköprü ilçesine bağlı 139 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Bu köylerin ilçe merkezine uzaklıkları 1 – 84 km arasında değişmektedir. Çakırtaş köyü 1 km uzaklıkla ilçe merkezine en yakın köy iken, ilçe merkezine uzaklığı 84 km olan ve Vezirköprü'nün en batısında, Durağan ilçe sınırında bulunan Darıçayalanı köyü ise en uzak köydür. Vezirköprü ovasını çevreleyen kütlelerin oluşturduğu topografik yapı, köylerden ilçe merkezine olan erişilebilirlik süresini uzatmaktadır. İlçe merkezine uzaklığı 50–60 km civarında olan köylerden ilçeye ulaşım süresi bazen 2-3 saati bulabilmektedir. 1925 yılında ilçe statüsü kazanan Vezirköprü idari alanı belirlenirken

dönem şartlarında ulaşım faktörünün dikkate alınmadığı görülmektedir. Özellikle kış döneminde birçok köyden her zaman ilçe merkezine ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Vezirköprü ilçesinin Samsun'a uzaklığı 115 km dir. Vezirköprü'ye bağlı köylerin Samsun il merkezine uzaklıkları ise 100–199 km arasında değişmektedir. Vezirköprü'nün Samsun'a en yakın köyü Bayramköy, en uzak köyü ise Darıçayalanı köyüdür. Köy yerleşmeleri ile Samsun il merkezi arasındaki uzaklık değerlerine bakıldığında, arazinin topografik yapısı da dikkate alındığında Vezirköprü'nün köylerinin çoğunda oturan vatandaşların en basit bir iş takibi için Samsun'a gitmeleri gerektiğinde bir günleri harcanmakta, ciddi manada zaman kaybı gerçekleşmektedir. İdari taksimat yapılırken sahanın coğrafi özellikleri, ulaşım şartları, il merkezlerine olan uzaklıkları mutlaka dikkate alınmalıdır. Gerekirse köyde yaşayanların rızasına bağlı olarak yeniden idari düzenleme yapılabilmesi, coğrafi şartlara bağlı olarak en yakın ilçe merkezine bağlanabilmelidir.

Vezirköprü ilçesine bağlı bulunan 139 köyün toplam nüfusu, 2012 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre 73.405 dir. Köylerin ortalama nüfus büyüklüğü ise 528 dir. İlçenin en az nüfuslu köyü 14 kişi ile Yarbaşı köyüdür. İlçeye bağlı 139 köy yerleşmesinden sadece 15 tanesinin nüfusu 100 ün altındadır (Yarbaşı 14, Bektaş 22, Alancık 24, Kavakpınarı 32, Kadıçayırı 33, Ağcaalan 41, Alanbaşı 41, Başfakı 46, Kületek 51, Ağcayazı 53, Duruçay 62, Karabük 69, Burhaniye 75, Elmalı 93 ve Özyürek 98 kişi). Nüfus değerleri 100 kişinin altında olan bu köylerin ilçe merkezinden ne çok uzak, ne de ilçeye çok yakın olmadıkları görülmektedir. Yakın mesafede bulunan köylerde nüfusun fazlalığı dikkati çeker (Çakırtaş 1 km–457, Oruç 2 km–391, Çalköy 3 km–444, Doyran 3 km–429, Karapınar 4 km–338 ve Karkucak 4 km–1033 kişi). Ortalama nüfus büyüklüğü 528 olan Vezirköprü'nün 139 köyünden 94 tanesi ortalama nüfus büyüklüğünden daha az nüfusa sahipken, 44 köyün nüfusu ortalama nüfus büyüklüğünün üzerinde nüfusa sahiptir. 139 köyden sadece bir tanesinin nüfusu ise ortalama nüfus büyüklüğü değerinde nüfusa sahiptir (Samukalan köyü). Vezirköprü'nün köylerinden 12 tanesi 1000–2000 aralığında nüfusa sahipken, Tahtaköprü (2171), Sarıdiberk (2844) ve Öğürlü köyleri (2358) 2000 in üzerinde nüfusa sahiptir. Ayrıca belde statüsündeki Göl'ün nüfusu 2000 in üzerindeyken (2079), Narlısaray beldesinin nüfusu 2000 in altındadır (1841).

2007 yılına kadar nüfus miktarlarında azalma görülmeyen köy nüfusu bu tarihten itibaren azalmaya başlamıştır. Ancak Türkiye şartlarında değerlendirildiğinde Vezirköprü'nün köyleri çok fazla da nüfus kaybetmemekte, köy nüfusu ağırlığını korumaktadır. Samsun ilinin en fazla göç verdiği ilk 7 il sırasıyla İstanbul (10.656), Ordu (4065), Ankara (3890), Bursa (2200), Tekirdağ (1618), Trabzon (1206) ve Amasya (1111) dir. Samsun'un en fazla göç aldığı ilk 7 il ise sırasıyla İstanbul (8202), Ordu (2599), Ankara (2199), Bursa (1211), Trabzon (1403), Tokat (1005) ve Amasya (997) dir. Bu durumda Samsun'un daha çok bölge ve çevre illerle nüfus alışverişi yaptığı dikkati

çeker. Vezirköprü ilçesinden çevreye dönük göçlerden en fazla yararlanan ilçelerden birisi de Amasya'nın Merzifon ilçesidir. Vezir-Der adıyla tüzel kişilik kazanmış olan "Vezirköprülüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği" Merzifon şubesi yetkililerinin verdiği bilgilere göre Merzifon'da 1000 in üzerinde Vezirköprülü aile yaşamaktadır.

Vezirköprü'nün köylerinde dikkati çeken bir diğer durum da **geniş aile** tipinin yaygın olmasıdır. Hemen bütün Türkiye'de giderek çekirdek aile modeline geçişle beraber yok olmaya başlayan geniş aile modelinin Vezirköprü'nün köylerinde halen yaşatılıyor olması halkın inanç değerlerine sıkı bir biçimde bağlı olmaları sebep olmaktadır. Amasya'ya bağlı bir kaza iken 1884-1885 yıllarında 78 adet Müslüman sıbyan mektebinin olduğu, bu mekteplerde 1751 erkek, 1131 de kız öğrencinin kayıtlı olduğu bilinmektedir (Sivas Salnamesi, 1302. s.454-456). Bu yıllarda Sivas Vilayet merkezi de dahil, bağlı yerleşmelerin hiçbirinde sıbyan mektebine kayıtlı kız öğrenci sayısı Vezirköprü kadar fazla değildir. Sivas Vilayet merkezinde bulunan 114 sıbyan mektebinde kayıtlı kız öğrenci sayısı 1063 dür (Biol, 2004: 221). Vezirköprü'de 1885 yılında 6 tane de medrese bulunmaktadır. Yine 19. yüzyıl sonlarında eğitim adına Vezirköprü'de halk desteğini de görmekteyiz. 1899 yılında halk tarafından yapılan bir **iptidaîye mektebi** ve bunun masraflarını karşılamak üzere 40 dükkân yaptırılmıştı (Karaca, 1993: 182-184).

B) Kentsel İdari Alanlar

Tarihi geçmişi 7 – 8 bin yıl öncesine kadar inebilen şehir yerleşmelerinin ilk defa Ortadoğu ve yakın çevresinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Başlangıçta genellikle deltalar üzerinde gelişen şehir yerleşmeleri tarihi süreç itibarıyla dünya coğrafyası üzerinde yayılış, alanları genişlerken, fonksiyonel olarak da sürekli gelişerek değişmiştir.

Şehir, küçük bir sahada, büyük nüfus kitlelerinin birlikte bulunduğu, geçimini temin ettiği yerler, resmi ve özel binaları, cadde ve sokakları, parkları ve insan topluluklarının coğrafi peyzaj üzerinde inşa ettikleri beşeri tesislerdir (Zaman, 2010: 121). Çok yönlü ekonomik faaliyetlerin bir arada yürütüldüğü şehir yerleşmeleri sosyal, beşeri ve kültürel olarak da insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek donatılara sahip olan yerleşmelerdir. Kent, günümüz Türkiye'sinde yaygın olarak şehir karşılığı olarak kullanılan ve şehirle anlamlıymış gibi algılanan bir sözcük olmakla birlikte genel anlamda kasabaları da kapsamaktadır. Belediye teşkilatına sahip olan ilçe merkezi, il merkezi durumundaki kentsel yerleşmelerle, ilçe ve il merkezliği görevi olmayan belediye örgütlü kentsel yerleşmelerin (beldelerin) içerisinde yer aldıkları idari alanlara "**kentsel idari alan**" denilmektedir (Özçağlar, 2005: 9-10).

Samsun iline bağlı Vezirköprü ilçesinin sınırları dâhilinde bir ilçe merkezi ve ikisi de belde olmak üzere üç kentsel idari alan bulunmaktadır. Bilindiği gibi kentsel idari alan oluşturmaktaki esas maksat belediye hizmetlerinin götürülmesi ve buralarda imarlı yapılaşmayı sağlamaktır. Çünkü ülkemizdeki kentsel idari alanlar dışındaki yerleşmelerde yapılaşmaya gerekli özen gösterilmemektedir (Koday, 2009: 242). Araştırma sahasında bulunan kentsel yerleşmeleri Vezirköprü ilçe merkezi ile Göl ve

Narlısaray beldeleri oluşturmaktadır. Vezirköprü ilçesi kendi adıyla bilinen bir depresyon üzerinde kurulmuştur. 1695 yılında Celâli isyanları sırasında sık sık baskına uğrayan ve önemli ölçüde tahribe uğrayan Vezirköprü'de halk, kalelere sığınma ihtiyacı duyarak Taşkale ve Tahtakale adıyla iki kale kurmuştur. Bugün o kale yıkıntıları üzerine kurulan mahalleler aynı adları taşımaktadır. Uzun yıllar Sivas Beylerbeyliğine bağlı Amasya Mutasarrıflığı bünyesinde yer alan Vezirköprü, 1925 de Samsun iline bağlanmıştır. 2012 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Vezirköprü şehir merkezinin nüfusu 28.807 dir.

1860 yılında kasaba nüfusu 8.600 olan Vezirköprü'nün köyleriyle beraber toplam nüfusu 24.120 dir (Cuinet, 1894: 467). 1881/82–1893 Osmanlı nüfus sayımlarında ise toplam nüfusun 32.494 olduğu, 1903 yılında ise nüfusun 41.672 ye ulaştığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunu takiben 1925 yılında Amasya'dan alınarak Samsun vilayetine bağlanan Vezirköprü'nün cumhuriyet döneminin ilk sayımı olan 1927 yılı sayım sonuçlarına göre ilçe merkezi nüfusunun 5.440 a gerilediği görülmektedir.

1927 de ilçe merkezi nüfusu 5.440 olan Vezirköprü'nün nüfusu 1965 de 9.431 e, 1970 de 10.132 ye, 1975 de 11.705 e, 1980 de 13.482 ye, 1985 de 18.373 e, 1990 da 20.633 e, 2000 de ise 23.211 e ulaştığı görülmektedir. İlçe merkezinde nüfusun en yüksek artış hızına eriştiği dönem 1980–1985 yılları arasındadır. Bu dönemde merkez nüfusu % 36,2 oranında artmıştır. Bu artışın Altınkaya barajının inşaatı nedeniyle su altında kalan köylerden gelen göç ile büyük ölçüde bağlantısı vardır.

Kuruluşu Hititlere kadar uzanan (M.Ö. 2000 – M.Ö. 700) Vezirköprü, geniş arazi varlığına sahip olup, ekonomisi büyük ölçüde tarıma bağlı olan bir ilçe merkezidir. Bulunduğu konum gereği ana ulaşım ağlarına göre sapada kalan ilçe merkezinin 1860 yılı nüfusuyla, 2012 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verileri karşılaştırıldığında nüfustaki değişimin oldukça yavaş gerçekleştiği dikkati çekmektedir. Son yıllarda ilçe merkezinin nüfus değişiminde kısmî bir artış görülmektedir (Tablo: 3). Vezirköprü ilçesinde bulunan kentsel idari alanlardan biri Göl, diğeri Narlısaray beldesi kentsel idari alanlarıdır.

B.1. Göl Beldesi

1989 yılında yapılan düzenlemeyle belde statüsü kazanan Göl, Vezirköprü'nün batısında olup, ilçe merkezine 30 km, Samsun'a ise 150 km uzaklıktadır. İçerisinden Göl çayının geçtiği belde genel olarak engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Çevresinde geniş orman varlığının yer aldığı Göl beldesinde arazi, üçüncü zaman formasyonlarından meydana gelmektedir (Resim:1). Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Vezirköprü'den yürüyerek 5 saatte gittiğini belirttiği Göl beldesi zeytin yetiştiriciliğinin merkezi özelliği kazanmıştır. Zeytin Emirliği olarak tanınan yerleşim yerinin bilinen emirleri Zekeriya, Zeynel ve Murat Beylerdir.

Kültür Bakanlığı tarafında tespiti yapılan ve Romalılar dönemine ait olduğu belirtilen yer altı mezarlarıyla beraber, beldeye birçok tarihi esere rastlanılmaktadır. Yerleşim yerinin zamanla büyük ölçüde tahrip edilmesinde Babaî isyanları, 1502'deki Nur Halife isyanı, 17.yıldaki Celali isyanları ve Beyler arasındaki iktidar mücadeleleri etkili olmuştur.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa bağlı olan Göl beldesinde gurbetçilik de oldukça yaygındır. Özellikle inşaat sektöründe çalışan çok sayıda insan, baharla beraber beldeyi terk eder ve kış mevsiminin başlamasıyla beldeye döner. Beldenin nüfusu 2000 yılına kadar sürekli artmış, ancak daha sonraki yıllarda devamlı bir biçimde azalmaya başlamıştır (Tablo:4). Özellikle 2000 ile 2007 yılları arasında çok ciddi nüfus kaybı dikkati çekmektedir.

Belde	1990	1997	2000	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Göl	2801	2828	3627	2822	2435	2301	2270	2199	2079
Narlısaray	2137	2467	3252	2592	2318	2133	2017	1915	1841

Tablo: 4 Vezirköprü'nün Beldelerinde Yıllara Göre Nüfus Değerleri (Tük 2000 ve ADNKS).

Belde nüfusunun özellikle adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçilen 2007 yılından itibaren azalması, önceki nüfus değerlerinin iller bankasından daha fazla ödenek alma endişesiyle taşıma yoluyla oluşturulmuş olabileceği endişesini de beraberinde getirmektedir. 2007 ile 2008 yılları arasında nüfusun yıllık azalış oranı % 14'e yakınken, daha sonraki yıllarda azalma oranı daha düşük düzeyde kalmıştır. Göl beldesinin 2012 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre nüfusu 2079 kişidir. 09-07-2004 tarih ve 5215 sayılı kanunun 11. maddesi ve geçici 5. maddesine göre nüfusu 2000'in altına inen yerleşmelerden belediye örgütünün kaldırılması ve muhtarlığa dönüştürülmesi karar altına alındığı düşünülürse, Göl beldesi bu yasal düzenlemeden etkilenmeyecektir.

Resim: 1 Göl beldesi (www.vezirkopru.bel.tr).

B.2. Narlısaray Beldesi

1994 yılında Saraylı köyünün de mahalle olarak katılımı sonrasında yapılan referandum sonucunda halkın %90 evet tercihlerine bağlı olarak "Narlı" ve "Saray" adlı iki mahalleli olarak kurulan Narlısaray beldesi Vezirköprü ilçe merkezine 20 km, Samsun'a ise 135 km uzaklıktadır. Eski bir yerleşme sahasında yer alan Narlısaray beldesi dalgalı ancak, tarıma elverişli araziler üzerinde yer alan Kürtler çayı vadisindedir (Resim:2).

Resim: 2 Narlısaray beldesi (www.vezirkopru.bel.tr).

Vezirköprü-Kastamonu arasında uzanan Devlet Karayolunun (D-100) hemen kenarında bulunan Narlısaray beldesinin Saraylı mahallesi, Altınkaya baraj gölünün bir kolu üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca Saraylı mahallesinin kuzeydoğusunda Altınkaya barajını adeta ikiye bölen Şahinkaya boğazı da yer almaktadır.

Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan Narlısaray beldesinde şekerpancarı, tahıllar, sebze ve meyvecilik yaygındır. Geçmişte en çok ziraati yapılan tür kendir iken, daha ucuz olan naylon ve jüt liflerinin yaygın kullanılmasına bağlı olarak beldede kendir üretimi durma noktasına gelmiştir. Vezirköprü'nün diğer beldesi Göl'de olduğu gibi, Narlısaray beldesinin nüfusunda da 2000 yılına kadar devamlı bir artış mevcutken, belde nüfusu bu tarihten itibaren giderek azalmıştır (Tablo:4). Azalmanın en yüksek düzeyde gerçekleştiği dönem 2000 ile 2007 arasındadır. Bu dönemde belde nüfusu % 20,3 oranında azalmıştır. 2007 ile 2012 yılları arasındaki nüfus kaybı ise % 29 u bulmuştur. Bu devrede görülen azalmanın gerçekte göçlerle ortaya çıkan bir durum olmadığı, daha çok 2007 yılından itibaren geçilen adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre doğru sayım yapılmasıyla ilgili olduğu fikri daha ağır basmaktadır. Ülkemizin her yerinde olduğu gibi sayım dönemlerinde, İller Bankasından daha fazla destek alabilmek adına belde belediyelerinin nüfusunu yapay olarak artırma çabaları, bu yörenin beldeleri için de geçerli olmalıdır.

09-04-2004 tarih ve 5215 sayılı kanununun 11. maddesi ve geçici 5. maddesine göre nüfusu 2000 in altına düşen beldelerde belediye teşkilatının Danıştay görüşü alınmak kaydıyla İçişleri Bakanlığının teklifine bağlı olarak tüzel kişiliklerinin

kaldırılarak köye dönüştürüleceği hükmü getirilmiştir. 2012 nüfusu 1841 olan Narlısaray beldesi, 2014 yılında yapılacak olan yerel seçimlerde muhtemelen tüzel kişiliğini kaybederek köye dönüşecek, Göl beldesi ise belediye örgütünü koruyabilecektir. 2012 yılı nüfus varlığı 2000 in üzerinde olan Sarıdibek (2.844), Öğürlü (2.358) ve Tahtaköprü (2.171) köylerinin, ilgili yasanın 4.maddesine göre nüfusu 5000 ve üzeri olan yerleşim birimlerinde belediye örgütü kurulması karara bağlandığı için belde statüsü kazanmaları şimdilik mümkün görünmemektedir.

Sonuç

İdari coğrafya özellikleri bakımından incelemeye çalıştığım Vezirköprü ilçesinde, ilçe merkezinin dışında 2 belde ve 139 köy yerleşmesi bulunmaktadır. İlçe merkezine en yakın köy yerleşmesi 1 km (Çakırtaş köyü), en uzak köy ise 84 km (Darıçayalanı köyü) dir. Samsun il merkezine en yakın olan köy 100 km (Bayramköy), en uzak olan köy ise 199 km (Darıçayalanı) dir. Geniş bir alana sahip olan Vezirköprü ilçesiyle köyleri arasındaki mesafenin gerek uzaklığı, gerekse arazinin topografik yapısı dikkate alındığında, ilçe merkezi ve il merkezi ile ulaşımın ne kadar zor olduğu daha kolay anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- BİROL, N.** 2004 XIX. Yüzyıl Sonlarında Sivas Vilayetinde Müslüman Eğitim-Öğretim Kurumları ve Faaliyetleri. Atatürk Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı:24 Erzurum.
- CUINET, V.** 1894 La Turquie D'Asie Geographie Administrative Statistique Cilt:1 28.rue Bonaparte 28 Paris
- KARACA, A.** 1993 Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1883–1899) İstanbul.
- KODAY, Z.** 2009 İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Aziziye Metropol İlçesi Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:13 Erzurum.
- KODAY, Z ve ERHAN, K.** 2010 Yusufeli İlçesinin İdari Coğrafya Analizi Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:14 (2) Erzurum.
- ÖZÇAĞLAR, A.** 2005 Türkiye’de Mülkî İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi. Ankara Ün. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi Sayı:3 (1) Ankara.
- SAMSUN** 2010 Güneşin Doğduğu Şehir. Samsun Valiliği 3. Baskı Elma Basım Samsun.
- SİVAS** Salnamesi 1302.
- YİĞİT, H.** 2003 Samsun ve İlçeleri Gül Neşriyat İstanbul.

DMİGM 2010 Bülten Verileri Ankara.

www.vezirkoprum.com.

www.vezirkopru.bel.tr.

www.yerelnet.com.